

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. Анна Костадинова Кочанкова

на научната продукция на гл. ас. д-р Ралица Симеонова Тодорова, единствен участник в конкурса за „доцент“, обявен от СУ „Св. Климент Охридски“ за нуждите на Историческия факултет по професионално направление 2.2. История и археология (Архивистика и документалистика), Държавен вестник, бр. 55, 28 юни 2024 г.

Процедурата е съобразена със Закона за развитие на академичния състав в Република България и с Правилника за заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Гл. ас. д-р Ралица Тодорова, единствен участник в конкурса, има дългогодишен преподавателски и изследователски опит в Историческия факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“ в областта на настоящия конкурс. Започва трудовата си дейност като архивист в Научния архив на БАН (2002-2003), а през следващите пет години (2003-2008) работи като архивист в БИА-НБКМ. От 2008 г. заема академични длъжности – най-напред научен сътрудник I ст. в БИА-НБКМ, а от 2012 г., след спечелен конкурс, е назначена за асистент в катедрата по „Архивистика и помощни исторически дисциплини“. От 2014 г. до настоящия момент е главен асистент в същата катедра.

Р. Тодорова завършва специалност „История“ със специализация по архивистика в ИФ на СУ „Св. Кл. Охридски“, а след това е докторант по научната специалност „Документалистика, архивистика, палеография (вкл. историография и източникознание) в катедрата по „Архивистика и помощни исторически дисциплини“ при ИФ. През 2008 г. защитава докторска дисертация на тема „Регламент и управление на достъпа в съвременните архиви“.

Паралелно с увеличаването на архивистичните курсове в ИФ на СУ „Св. Кл. Охридски“, а и в други факултети на Софийския университет нараства и учебната ангажираност на Р. Тодорова, като през учебната 2022/2023 г. достига до 1278 ч. аудиторна заетост. Освен това Тодорова участва в научни проекти, завършили с научно-приложни резултати и публикации.

Представени за рецензиране са две монографии (едната от тях е описана в документацията на конкурса като „Публикувана книга на базата на защитен

дисертационен труд“ в група от показатели „Г“¹ поради което няма да я рецензирам) и 14 статии. Научната продукция на Р. Тодорова отговаря на наукометричните показатели за заемането на длъжността „доцент“ по професионално направление 2.2. „История и археология“. Представените за рецензиране изследвания съответстват на тематиката на конкурса.

Представената от д-р Тодорова като хабилитационният труд монография „Съхраняването на архива на Държавна сигурност като източник за микроисторията и „блатото на комунизма“ е издадена през настоящата 2024 г. от издателство Алфа Стар, под научната редакция на проф. дфн Желязко Стоянов, с общ обем от 213 с. Монографията е оригинално документално проучване, което въвежда в научен оборот документи от архива на т. нар. Комисия по досиетата. Използвани са също така публикувани от Комисията документи. Темата е актуална.

Монографията задълбочава изследователските интереси на д-р Тодорова в областта на достъпа и използването на документите Изхождайки от разбирането, че „за да бъде използван един документ... основното изискване е документът да бъде в добро физическо състояние“, Р. Тодорова изследва историята на съхранението на важни части от архива на ДС. Представени са архивни документи за състоянието на сградния и материалния фонд на архивохранилищата на МВР, където се съхраняват и архиви на ДС през 50-те – 60-те г. на ХХ в. В текста се съдържат данни за острата липса на помещения и лошите условия за съхранение на документите; за опитите да се намерят по-добри решения и за административните неуредици, които ги съпътстват; за организирането на ремонтни дейности и др. Именно липсата на помещения е сред най-съществените фактори за унищожаването на документи през 50-те г. на ХХ в. Едва от началото на 60-те г. има документални данни за формулиране на критерии за определяне на ценността на документите, съхранявани в отдел VIII-ДС, но определените за унищожаване документи продължават да се съхраняват и през следващите години, макар и физически отделени от основния масив. Интерес представляват заключенията на назначената през 1961 г. експертно-оценителна комисия за състоянието на архива – по това време в картотеките на ДС са регистрирани над 500 000 лица, а в тези на ДНМ няколко хиляди, т.е. всеки седми-осми български гражданин, независимо от възрастта му, е воден на

¹ Справка за изпълнение на минималните национални изисквания по чл. 26 от ЗРАСРБ за научна област Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. История и археология (Архивистика и документалистика).

отчет. Налице са данни за хаос при съхранението и използването на архива, включително фрапиращи факти за разработването на лица, които според използваната терминология „не провеждат и не могат да провеждат вражеска дейност“.

Авторката посочва два основни периода, свързани с физическото опазване на документите от централните поделения на МВР/ДС. Докато през 50-те г. на ХХ липсват каквито и да е стандарти в областта на съхранението на документите, през 60-те г. се наблюдава стремеж за съобразяване с тогавашните изисквания. Накратко е представена съвременната уредба на архива на ДС, дадена му няколко години след падането на комунистическия режим.

Съществена част от монографията заема документалният разказ за завеждането на отчет на Георги Христов Георгиев. Подробно са представени текстове за проследяването му, особено на връзките му чужденци; записват се какви ли не подробности за хората, с които се среща, за чутото и видяното. Въз основа на съставените по този начин документи и изетия ръкопис на Георги Георгиев „В блатото на комунизма“, той получава съдебна присъда, а след изтърпяването ѝ е включен за постоянно, до самоубийството му, в контингента от системно разработвани лица. В монографията е включен и разказ за разработване на младеж в ГДР заради симпатии към пънк движението в ГДР, написване и изнасяне извън страната на книга по тази тема, което се окачествява от службите на ЩАЗИ като „подривно деяние, насочено срещу държавата“, „оклеветяване на държавни органи“, като също се стига до присъда. И при двата случая има поредица от действия за проследяване и създаване на документи, доведени до гротеска; абсурдното изразходване на обществена енергия, опустошаването на човешки перспективи и съдби.

В заключението си д-р Тодорова акцентира върху значимостта на обхванатите архиви за изследване на тоталитарния период от българската история, както и върху отговорността на архивистите не само да ги съхраняват, но и да подсигурят достъп до тях.

Следва да спомена и известната непълнота и незавършеност на изследването. Отсъстват данни за съхранението на архива от началото на 70-те г. на ХХ в. до учредяването на КРДОПБГДСРСБНА, а именно в този хронологичен отрязък попадат използваните от Тодорова документи по случая Г. Георгиев. В перспектива д-р Тодорова би могла да навлезе по-дълбоко във фактологията, така че да развие концепцията за съхраняването, достъпа и използването на архивите на ДС.

Сходна е тематиката на повечето от представените за рецензиране статии. Две от статиите са включени в хабилитационния труд на д-р Тодорова (№ № 3, 4). Въведени в научен оборот са документи за участието на службите за сигурност в мероприятията на режима на т. нар. идеологически фронт пред 50-те и 60-те г. на XX в. (№ № 5, 11). Изследвана е документационната дейност на отдел VIII на ДС като звено, което подпомага и води на отчет работата по провеждане на активните мероприятия в областта на външното разузнаване (№ 6).

С приносен характер е теоретично-приложната разработка относно издирването на данни за българската именна система. Систематизиран е набор от нормативни документи, които регламентират достъпа до официални документи, както до различни информационни системи, в това число публични регистри, системата на държавните архиви и др. (№ 10). Нова фактология е включена и при представянето на историята на Шуменския клон на Ориенталския отдел като филиал на НБКМ (№ 9).

В заключение: Представените документи и материали, както и научната и преподавателската й квалификация ми дават основание да дам своя положителен глас за присъждане на Ралица Тодорова на академичната длъжност „доцент“ в СУ „Св. Климент Охридски“ по 2.2. История и археология (Архивистика и документалистика).

9 октомври 2024 г.

Проф. д-р А. Кочанкова